

Anglismeja lokarista sponsoriin

PAAVO PULKKINEN *Lokarista sponsoriin: englantilaisia lainoja suomen kielessä*. Otava, Keuruu 1984. 216 s.

»Lokarista sponsoriin» on ensimmäinen kirjana julkaistu suomen anglisismien inventaari. Aineiston kerääminen, sen rajaaminen ja varsinkin selitysten laatiminen on ollut vaikea, paikoin mahdotonkin tehtävä. Varsin aiheellisesti Paavo Pulkinen toteaa alkusanoissaan, että työ on varminta päästää käsistään aikanaan ja saattaa siten ainakin tähän saakka koottu aineisto ja analyysi yhteiseen käyttöön. Anglismien virtahan on jatkuvasti vuolas eri kieliin, suomeenkin. Tekijä pitää sanakirjaa eräänlaisena väliaikatieotuksena ja toivoo lukijoilta lisäys- ja parannusehdotuksia.

Sanakirjassa on ensin 15-sivuinen johdanto, jossa kerrotaan sanojen valinnasta, iästä, aihepiireistä, merkintätavoista ym. Lähteinä on ollut Jyväskylän yliopiston »anglismiprojektin» yhteydessä koottu aineisto, erilaiset sana- ja tietokirjat vuodesta 1838 alkaen (mm. sanan *punssi* artikkelin kohdalla on kuitenkin viittaus Ganander 1786), kaunokirjalliset teokset ja erilaiset lehdet. Lähdeluettelosta puuttuvat satunnaisesti hyödynnetyt julkaisut. Käytettyjen lyhenteiden ja sanakirjalähteiden jälkeen seuraavat sana-artikkelit. Kirjan lopussa on lueteltu lisää lähteitä, ja viimeisenä on englannin sanojen ha-

Kirjallisuutta

kemisto. Kaikista sanakirjan hakusanoista ei ole tarvinnut tehdä luetteloa, koska sanat ovat aakkosjärjestyksessä ja löytyvät helposti paikoiltaan näinkin pienestä sanakirjasta.

Hakusanoja on yhteensä noin 1 800. Sana-artikkelissa annetaan sanan merkitys suomeksi, sen englanninkielinen vastine (ellei sana esiinny englannissa ja suomessa samanmuotoisena), ja sitten seuraa sanan lähdeviittaus vuosilukuihin. Lopussa on esimerkki sanan käytöstä lähtetietoineen. Seuraavaan tapaan:

luottokortti

(käännösl.) luotto-ostoihin oikeuttava asiakaskortti; vrt. credit card. OIT 1962, 1979 / muutkin joululahjat isä tai äiti voivat hankkia luottokortilla. Apu 1966.

Sana-artikkelissa on usein myös tekijän maininta sanan yleisyydestä, karttavuudesta, lainasanatyypistä tms. Takakansi lupaa, että kirjassa mainitaan myös, milloin ja missä yhteydessä sana on ensi kerran esiintynyt suomen kielessä. Sen selvittäminen kaikkien sanojen osalta olisi kuitenkin vaatinut laajoja lisätutkimuksia ja olisi sittenkin ollut kai lähes mahdotonta. Sanojen ikäyksessä ovat tekijän apuna olleet mm. Nykysuomen perussanakirjan aineistot ja eräät pro gradu -työt. Aakkosjärjestys on aiheuttanut sen, että sanat näyttävät tasa-arvoisilta yleisyyden, tyylin ja tyyppin suhteen. Mukaan on päässyt paljon harvinaisuuksia, sellaisia kuin esimerkiksi *memsahib* = (eurooppal.) rouva (Intiassa). Toisaalta sellainen termi kuin *icing* (= jääkiekossa: pitkä syöttölaukaus, pitkä kiekko) on saanut merkinnäkseen (urheilussa, harvinainen).

Sanojen tyyliarvoa on kommentoitu esimerkiksi merkitsemällä se arkikieliseksi, ja sanojen käyttöä varten annetaan pieniä oikeakielisyysohjeita. Nämä kommentit ovat hyödyllisiä anglosaksisissa maissa oleville suomen kielen vanhoille käyttäjille ja miksei uusille opiskelijoillekin: kielikorva turtuu, ja on vaikea arvioida, mikä englannin sana ja missä muodossa on

käypää suomea. Lainasanatyyppejä on usein pantu ilmi: käännöslaina, merkityslaina, sitaattilaina. Aina ei ole varmasti-kaan ollut helppo ratkaista, mitä tyyppiä laina on; mielestäni esimerkiksi käännöslainoina pidetyt *vesipatja* 'water bed' ja *puhelintyttö* 'call girl' voivat yhtä hyvin olla merkityslainoja. – Sanan etymologiaksi on useimmiten tyydytty antamaan sen englanninkielinen vastine. Lukijaa kiinnostaisi varmaan nähdä, että *trench coat* on oikeastaan »juoksuhautatakki» tai että *punssin* englantilainen vastine punch tarkoittaa lähinnä juomasekoitusta, »boolia», ja tulee hindin sanasta *pāc* = 'viisi, viidestä eri aineesta koostuva juoma' (vrt. esim. Webster's Dictionary). Joskus etymologia on kuitenkin selitetty, ja kehotankin lukijaa huvikseen katsomaan kirjasta esim. sanojen *juju* tai *teddykarhu* alkuperän. Tällaiset tiedot jokaisesta sanasta olisivat kuitenkin paisuttaneet sanakirjatyötä ja kirjan kokoa ehkä liikaa.

Johdannossa luodaan katsaus mukaan otettujen sanojen lainausväyliin. Mukaan on kelpuutettu sekä suorat että välilliset anglismit. On ollut vaikeaa selvittää, onko laina tullut suoraan englannista suomeen vai onko esimerkiksi ruotsi ollut välittäjäkielenä. Esimerkiksi tästä käy sana *koipussilaivasto* 'reservilaivasto'. Alkuosa on selvästi tullut ruotsin sanasta *malpåse*; englannissa käytetään termiä *mothball fleet*. Joukossa on myös sellaisia sanoja, jotka ovat muista kielistä tulleet ensin Englantiin; sieltä kirjan tekijä on olettanut niiden sitten vaeltaneen suomeen. Tällaisia sanoja ovat esim. etelä-amerikkalaisten tanssien nimet *bossanova*, *samba* jne. Paavo Pulkkinen on näin ollen antanut anglisismi-käsitteelle melko laivan merkityksen: anglisismiksi on tulkittu englannista ja muistakin kielistä englannin kautta suoraan tai välillisesti suomeen kulkeutuneet sanat.

Kiintoisa on tekijän huomio englantilaisperäisestä sanastostamme yleensä: se ei olekaan niin nuorta ja kauttaaltaan kaupallis-vihteellistä kuin ensin olettaisi.

Vanhimmat englantilaisperäiset lainat, esim. monet merenkulun sanat samoin kuin alkoholijuomien nimet, ovat ilmaantuneet sanakirjoihimme jo yli sata vuotta sitten. Tekstiilialan termejä (esim. *molski, ulsteri*), raha- ja mittayksiköitä (*dollari, punta*) ja urheilusanastoa (*golf, kriketti*) alkoi ilmaantua sanakirjoihin vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Erikoisalat, esim. koirien hoitoon ja koirarotuihin liittyvät sanat (*kennel, spanieli*) ja intiaanikulttuuri (*mokkasiini, toteemi*), ovat vuosikymmenien ajan istuttaneet sanojaan suomeen. Viime vuosien anglisismien hyöky on luonnollinen seuraus anglo-amerikkalaisen kulttuurin leviämisestä ja samalla englannin noususta kansainvälisen viestinnän ykköskieleksi. Ansiokasta Pulkkinen sanakirjassa on, että mukaan ovat päässeet uudessa merkityksessään sellaiset sanat kuin *leikata* 'vähentää (kuluja)', *hyllyttää* 'jättää esittämättä (esim. TV-ohjelma)' ja *filosofia* = '(esimerkiksi liiketoiminnan) tausta-ajatus'. Juuri esim. *leikata*-tyyppisille sanoille hän on antanut suositeltavampia vaihtoehtoja.

Arksimman puhekielen anglisismeista on mukana etenkin sellaisia sanoja, jotka esiintyvät »Uudissanasto 80:ssä», mutta ei paljonkaan »Nykyslangin sanakirjan» sanoja. Rajankäynti on vaikeaa; esim. *mani* 'raha' on mukana, mutta *kokkari* ja *punkkari* puuttuvat (*cocktail, koktaili* ja *punk* kyllä mainitaan). Varsinaisia *lokarin* tapaisia amerikansuomalaisuuksia ei sanakirjaan ole otettu kovinkaan paljon. Se onkin hyvä, koska Pertti Virtarannalla on valmistumassa amerikansuomen sanakirja. Joidenkin sanojen kohdalla voisi uuteen painokseen lisätä merkityksiä. Esim. *hooveri* tarkoittanee arkisessa puheessa nykyisin myös pölynimuria, sanaa *malli* käytetään vaate-esittelijästä jopa ammatinimikkeenä, eikä *public school* ole vain sisäoppilaitos vaan Amerikan oloissa tavallinen peruskoulu. Eräille mittayksiköille, esim. *gallonalle*, on annettu vain merkitys »eräs anglosaks. vetomitta». Lukijan tulisi tietää, minkä vetoinen se on.

Kirjan tekijälle on työssään varmasti kertynyt runsaasti uusia huomioita englantilaisperäisestä sanastostamme yleensä. Olisi kiintoisaa tietää, minkälainen on kirjassa esiintyvien vanhojen, suomeen jo mukautuneiden sanojen (kuten *filmi, helikopteri*) esiintymistaajuus verrattuna joihinkin *drawing-room*-sanana kaltaisiin sitaattilainoihin. Samoin olisi hyvä saada tietoa anglisismien suomeenmukautumistavoista: ovatko ne samankaltaisia kuin esim. amerikansuomessa? Toivottavaa onkin, että Pulkkinen julkaisisi lisää yleisiä havaintojaan englantilaislainoistamme.

Tuntuu siltä, että Paavo Pulkkinen on tarkoittanut sanakirjansa enemmän populaarisuutukseksi kuin tiukan tieteelliseksi teokseksi. Kuten vaikkapa »Kieljkiärylötä – savolainen sanakirja» ja »Suomen murteiden sanakirja» painivat eri sarjassa, painii »Lokarista sponsoriin» eri sarjassa kuin englantilais-suomalaiset sanakirjat tai sivistyssanakirjat. Tekijä itsekin ei ole suhtautunut tämän sanakirjan laadintaan liian tosikkomaisesti vaan antaa lukijan hymyillä esimerkiksi sanan *purukumi* selitykselle: (käännösl.) pureskeltavaksi tarkoitettu kautsutahdas.

HANNELE JÖNSSON-KORHOLA